

Nález bavorského denáru na katastrálním území Boharyně (okr. Hradec Králové)

VOJTĚCH BRÁDLE – RADEK BLÁHA

ABSTRACT

THE FIND OF A BAVARIAN DENIER IN THE CADASTRAL AREA OF BOHARYNĚ (HRADEC KRÁLOVÉ DISTRICT).

At the end of March 2024, a single silver coin was found during a metal detector survey in a forested area within the municipal territory of Boharyně. The coin was identified as a 10th century Bavarian denier. This find represents another example of a Bavarian denier discovered on the territory of Bohemia, minted prior to the introduction of local coinage.

KEYWORDS

BOHARYNĚ,
SINGLE FIND, 10TH CENTURY,
BAVARIA, DENIER

DOI

10.47382/ns2025_04

V lese Hájek, který se rozkládá na katastrálním území Boharyně (okr. Hradec Králové), objevil 30. března 2024 pan Jiří Zajíček za pomoci detektoru kovů poblíž křižovatky lesních cest poměrně mělce v zemi uloženou (asi do 8 cm) jednotlivou minci.¹ Její nález oznámil Muzeu východních Čech v Hradci Králové (dále jen MVČ HK) a zde ji také následně odevzdal. V současné době se tak nachází v muzejní numismatické sbírce.²

BAVORY, Jindřich I. (948–955) nebo **Jindřich II.** (955–976, 985–995)

Mincovna: *Regensburg*, AR denár, z let 948–955(–967?)

Av.: rovnoramenný kříž, v jeho třech úhlech po jednom bodu,

opis: H[...]MRI[...]VSDVX

Rv.: kaplice s V•VO, opis: RECIH[...]TAS

Lit.: *Hahn 1976*, 79–80, č. 10m3.

1,290 g; -/23,0 mm³ (inv. č. N/N 27.941)

1 Přesné místo objevu zatím není zveřejněno s ohledem na další nálezy.

2 Na tomto místě bychom rádi poděkovali J. Zajíčkovi za oznámení nálezu, předání mince a popis nálezových okolností.

3 Uvedený rozměr představuje maximální naměřený průměr.

Nalezená ražba se do současnosti bohužel nedochovala kompletní, ale pouze v olámaném stavu. Kromě možnosti, že k jejímu poškození došlo při lesnických pracích, se tak mohlo stát i v souvislosti s budováním blízké cesty. Při její tvorbě byly na nalezišti uskutečněny výraznější přesuny zeminy a nelze vyloučit změnu dřívějšího umístění a olámaní mince. Kvůli poškození nejsou kompletně zachovány opisy s uvedením jména vydavatele a označením místa ražby. Olámaní se ale naštěstí už nedotklo středového obrazu. Na lícni straně nalezeného kusu spatříme kříž, v jehož třech úhlech je vyraženo po jednom bodu. Na jeho reversu se nachází stylizovaná kaplice s nápisem V-VO. Navzdory částečně chybějícím opisům tak není problém zjistit, že před sebou máme bavorský denár typu Hahn (1976) č. 10m3 z mincovny v Regensburgu (Řezně). Samotný nápis v kaplici pak byl interpretován jako zkratka jména tamního mincmistra (Hahn 1976, 41).

Citovaná práce Wolfganga Hahna spojuje ražbu tříbodového typu s osobou vévody Jindřicha I. (948–955). Krátce poté se však autor přiklonil k názoru, že pokračovala i po Jindřichově smrti, a to až do roku 967, kdy měl dosáhnout plnoletosti jeho nástupce Jindřich II. (955–976, 985–995). V souvislosti s tím předpokládal zahájení produkce devítibodového typu. Změnu datování odůvodnil četným výskytem tříbodových denárů a množstvím známých razidel, které neodpovídalo jejich spojování s krátkým obdobím let 948–955, a zmínil také proměnlivost zastoupení jednotlivých typů v nálezech (Hahn 1977, 162–167). Podle něho měly mít změny ve výrobě denárů rovněž spojitost s personálním obsazením pozic řezenského falckraběte a purkrabího (Hahn 1981–1982, 103–115). Později mu k potvrzení správnosti nové datace posloužil přeražený denár Oty I. (936–973) s císařským titulem (na císaře korunován teprve 962) právě tříbodovým typem, a to z mincovny v Naburgu (Hahn 1996, 19–23). Také v novější studii přinášející detailní analýzu řezenského tříbodového typu setrval W. Hahn (2001a, 58–63; 2001b, 58–63) na jeho datování do období 948–967. V ní poukázal na velký počet exemplářů s nápisem WO (VVO) v kaplici, které reprezentovaly třetinu všech denárů se třemi body (Hahn 2001a, 62). Známou mu bylo celkem 129 kusů, na nichž identifikoval 47 lícniých a 31 rubniých razidel (Hahn 2001b, 58).

Vzhledem k významu bavorských denárů pro stanovení počátku ražby prvních českých mincí se k W. Hahnem prezentovaným názorům vyjadřovali tuzemští badatelé. Ti opakovaně upozorňovali na jejich různé slabiny a současná domácí odborná literatura k nim zaujímá poněkud rozdílný postoj. Někteří autoři sice dataci změny obrazu na bavorských denárech v roce 967 označují za hypotetickou, ale zároveň připouštějí její relevantnost a dále s ní pracují (Lukas – Videman 2021, 99). Naopak jinde je rok 967 jako doba ukončení ražby tříbodového typu, jeho tehdejší nahrazení devítibodovým a další Hahnovy závěry odmítnuty jako neopodstatněné (Polanský 2023, 124–132; zde odkazy na další četnou literaturu týkající se dané problematiky). Bohužel je třeba konstatovat, že s jistotou nedokážeme říci, do kdy přesně byl v Regensburgu tříbodový typ ražen. Z toho vyplývá nemožnost jednoznačně datovat ani exemplář objevený u Boharyně. Ten mohl být vyražen za vlády Jindřicha I., ale stejně tak i po jeho smrti.

Pokud se nyní vrátíme na jeho naleziště do lesa Hájků, je třeba upozornit na skutečnost, že se nejedná o první zajímavý zdejší objev. Při cestě, která prochází lesem ve směru SZ–JV a využívá hřbetu návrší příkrře spadajícího k severu, se nachází nejméně pět dobře viditelných mohyl, z toho dvě přímo na hřbetu a tři na mírnějším jihozápadním svahu pod ním. Většina jich je narušena staršími vkopy, ale není z nich znám žádný datovací materiál. Dle dostupných údajů zde byl nalezen pouze popel (*Databáze Excerpta*). Vzhledem k velikosti mohyl můžeme uvažovat, alespoň u některých, o raně středověkém stáří. Jejich případnou souvislost s pojednávanou mincí není za stávajícího stavu bádání možné prokázat.⁴

Popisovaný denár nepředstavuje první bavorskou ražbu z 10. století, která pochází z prostoru širšího středního Pocidliní. Tento region naopak lze z hlediska podobných objevů označit

4 Z důvodu nejisté datace není mohylník zařazen do soupisu lokalit tohoto druhu v nedávno vydané souhrnné práci (Lutovský a kolektiv 2023). V úvahu přichází jeho datování také do období východočeské mohylové kultury střední doby bronzové. V oblasti východních Čech není ovšem nikterak vzácné užívání jednoho mohylníku v obou obdobích. Další náhodné nemincovní nálezy z lesa Hájků pocházejí z pozdního eneolitu (měděné dlátko; MVČ HK, inv. č. A95.761), latěnu (bronzová zápona; MVČ HK, inv. č. A95.992) a vrcholného středověku až novověku (přezka, nůž, kolečko, rolnička, kování, čepel, knoflík; MVČ HK, inv. č. A95.091–95.095).

za relativně bohatý. V roce 2020 byl osamocený exemplář Jindřicha I., nebo Jindřicha II. (kladný autory jeho popisu na základě Hahnových závěrů do let 948–967) z mincovny v Regensburgu nalezen na katastru Nového Bydžova (*Lukas – Videman 2021*, 34, č. 11, obr. 23, 42, tab. 1:11). Od sud známe rovněž jednotlivý denár augsburského biskupa Jindřicha I. (973–982) objevený 2019 (*Lukas – Videman 2021*, 37, č. 20, obr. 30, 42, tab. 1:20). Jiný kus vyražený v Regensburgu za Jindřicha II. během let jeho první vlády byl nalezen 2020 v Chlumci nad Cidlinou (*Lukas – Videman 2021*, 35, č. 17, obr. 27, 42, tab. 1:17).

Ze středního Pociidliní je znám také hromadný soubor bavorských denárů. K jeho objevu došlo nejspíše na počátku 20. století ve Sběři a popsáno z něho bylo pět mincí. Kromě jedné tzv. imitativní ražby se jednalo o čtyři exempláře devítibodového typu Jindřicha II. vzniklé za jeho první vlády v Regensburgu (*Kartotéka Matějka*, list č. 70; dále např. *Lukas 2009*, 101–107; *Smejtek – Lutovský – Militký 2013*, 319; *Videman 2017*, 20, č. D-03; *Lukas – Videman 2021*, 35–36, č. 18, obr. 28, 42, tab. 1:18.1–18.4). Další pět bavorských denárů tvořilo drobnou příměs rozsáhlého depotu z Chýstě objeveného po částech v letech 2015–2016 a 2018. Vedle čtyř ražeb Jindřicha II. z období první i druhé vlády v něm byl zastoupen jeden kus Jindřicha IV. (995–1024) (*Lukas 2019*, k bavorským ražbám hlavně 298–301, č. 1668–1672, 353).

Jestliže oblast kolem Cidliny opustíme a podíváme se od Boharyně severovýchodním či východním směrem, tak ve srovnatelné vzdálenosti jako výše zmíněné lokality zjistíme další doklady výskytu bavorských mincí z 10. století. V této souvislosti je třeba zmínit především jejich četné zastoupení v depotu z Čistěvsí, jenž byl objeven v roce 1896. Původní popis Eduarda Fialy (1897, 255–258, 337–346) hovoří celkem o 64 „bavorských“ ražbách. Z toho 12 kusů připsal Jindřichu I., 39 jich spojil s Jindřichem II., šest s Otou I. Švábským (973/976–982), dva s Jindřichem III. (983–985) a zbývajících pět představovaly denáry augsburských biskupů Oldřicha (923–973) – 1 ks a Jindřicha I. – 4 ks (k nálezům s odkazy na velmi početnou starší literaturu a prameny např. *Polanský – Tomková 2006*, 83–124; *Smejtek – Lutovský – Militký 2013*, 82; *Brádle 2018*, 15–18; *Lukas 2019*, 304–305; *Polanský 2019*, 163–171; *Polanský 2024*, 34–36). Další denár obsahuje známá část depotu z Hradce Králové z roku 1970. V jeho případě šlo o minci z přelomu 10. a 11. století Jindřicha IV. (k nálezům např. *Smejtek – Lutovský – Militký 2013*, 106–107; *Lukas 2019*, 311, 313; *Polanský 2019*, 183–190; *Hásková 2024*, 256, č. 376).⁵ Protože denár nalezený u Boharyně reprezentuje tříbodový typ, je vhodné zmínit i existenci tzv. imitativní ražby totožného typu, k jejímuž objevu došlo u Sadové 2019 (*Lukas – Videman 2021*, 179, obr. 151b).

Když bychom sledovaně území rozšířili, bylo by možné jmenovat další lokality s doloženými objevy bavorských mincí z 10. století, což by platilo především o prostor kolem závěru toku Cidliny a přilehlé Polabí. I z výčtu nálezů výše však můžeme bez problémů dokumentovat přítomnost těchto ražeb v regionu kolem Boharyně. Jejich výskyt zde lze dát do souvislosti s relativně intenzivním dobovým využíváním krajiny v koridoru mezinárodní obchodní komunikace spojující přes Čechy oblast Bavor s východní Evropou, jež tudy procházela. Lidské aktivity snad datovatelné do raného středověku přímo v samotném lese Hájku může dokládat i výše zmíněné mohylové pohřebiště.⁶

PRAMENY A LITERATURA

Brádle, V. 2018: Poznámky k rozebrání denárového depotu z Čistěvsí (okr. Hradec Králové). Numismatické listy 73, 15–18.

Databáze Excerpta: Databáze Excerpta. Archeologické oddělení, Muzeum východních Čech v Hradci Králové. Nепublikovaný rukopis.

Fiala, E. 1897: Nález Čistěveský. Památky archeologické a místopisné 17 (1896–1897), 255–258, 337–346.

Hahn, W. 1976: Moneta Radasponensis. Bayerns Münzprägung im 9., 10. und 11. Jahrhundert. Braunschweig.

– **1977:** Herzog Heinrich II. von Bayern und die Anfänge der böhmischen Münzprägung. Wiadomości Numizmatyczne 21, 162–167.

5 Královéhradecký nález však patrně obsahoval více bavorských mincí (*Hásková 2024*, 30, pozn. 110).

6 Nově je z tohoto lesa známa další raně středověká mince, a to český denár kněžny Emmy († 1006). Jeho nálezu bude věnován samostatný příspěvek.

- **1981–1982:** Die administrativen Grundlagen der Typenvariation in der älteren bayerischen Münzprägung und ihre Signifikanz für die Datierung der ersten böhmischen Herzogsmünzen. Numismatische Notizen zur Geschichte der Pfalzgrafen und der Burggrafen in Regensburg. Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte 31–32, 103–115.
- **1996:** Zwei Notizen zur Münzkunde des 10. Jahrhunderts: eine Nabburger Überprägung als Datierungshilfe in der Diskussion um die älteste böhmische Herzogsprägung – nochmals Blagota Conivnx. Folia numismatica 8–9 (1993–1994), 19–23.
- **2001a:** Grundzüge der Altbaierischen Münz- und Geldgeschichte. 5. Teil (a): der Münztyp Herzog Heinrichs I. in der Münzstätte Regensburg (948–967). Money Trend 33/3, 58–63.
- **2001b:** Grundzüge der Altbaierischen Münz- und Geldgeschichte. 5. Teil (b): der Münztyp Herzog Heinrichs I. in der Münzstätte Regensburg (948–967). Money Trend 33/4, 58–63.
- Hásková, J. 2024:** Severovýchodní Čechy na počátku 11. století ve výpovědi denárového nálezu z Hradce Králové (k tisku připravila V. Němečková). Červený Kostelec.
- Kartotéka Matějka:** Kartotéka numismatické sbírky Josefa Matějky. Městské muzeum a galerie Hořice, č. 13.522. Nepublikovaný rukopis.
- Lukas, J. 2009:** Neznámý nález bavorských denárů z 10. století ze Sběře (okr. Jičín). Příspěvek k otázce oběhu bavorských denárů v Čechách v 10. století. Numismatické listy 64, 101–107.
- **2019:** Hromadný nález denárů z konce 10. století z Chýště (okr. Pardubice). Monumenta Numismatica 4. Praha – Pardubice.
- Lukas, J. – Videman, J. 2021:** Počátky českého mincovnictví. Monumenta Numismatica 5. Praha.
- Lutovský, M. a kolektiv 2023:** Raně středověké mohyly v Čechách. Archeologie ve středních Čechách – Supplementum 2. Praha.
- Polanský, L. 2019:** Mince 9. a 10. století v archeologických nálezech z českých zemí a jejich přínos pro počátky našich dějin. Disertační práce. Filozofická fakulta Univerzita Karlova. Nepublikovaný rukopis.
- **2023:** České mincovnictví v 10. století. In: Lutovský, M. – Mašek, M. (eds.): Blaženost věku aneb Felicitas saeculi. Věnováno Zdeňku Petráňovi k sedmdesátým narozeninám. Praha, 121–154.
- **2024:** České, moravské a slezské mince 10.–20. století. Národní muzeum – Chaurova sbírka I.1. Denáry velkému střížku (od poloviny 10. do poloviny 11. století). Praha.
- Polanský, L. – Tomková, K. 2006:** Hromadný nález denárů a šperků z Čistěvsí. Revize popisu a dochované části depotu. Numismatický sborník 21, 83–124.
- Smejtek, L. – Lutovský, M. – Milítký, J. 2013:** Encyklopedie pravěkých pokladů v Čechách. Praha.
- Videman, J. 2017:** K postavení tzv. imitativních ražeb v počátcích českého (a moravského) mincovnictví v 10. století. Numismatické listy 72, 10–25.

SUMMARY

VOJTĚCH BRÁDLE – RADEK BLÁHA, THE FIND OF A BAVARIAN DENIER IN THE CA- DASTRAL AREA OF BOHARYNĚ (HRADEC KRÁLOVÉ DISTRICT).

On March 30, 2024, a partially broken silver coin was found by Jiří Zajíček during a metal detector survey in the Hájek forest, located in the municipal territory of Boharyně, near a barrow cemetery of uncertain date – possibly from the Early Middle Ages. The coin was identified as a Bavarian denier of the three-dot type (*Hahn 1976*, no. 10m3) from the Regensburg mint. This type was minted during the reign of Henry I (AD 948–955), and according to some interpretations, production may have continued until 967, when his successor, Henry II (AD 955–976, 985–995), is believed to have reached maturity. The discovered specimen was handed over by the finder to the Museum of Eastern Bohemia in Hradec Králové, where it is kept under inventory number N/N 27.941. It is yet another find of a Bavarian denier in the territory of Bohemia, minted before the introduction of local coinage.

English translation by J. Kysela

AUTOŘI

PhDr. Vojtěch Brádle

Muzeum východních Čech v Hradci Králové
Eliščino nábřeží 465, 500 03 Hradec Králové
e-mail: v.bradle@muzeumhk.cz

Mgr. Radek Bláha

Muzeum východních Čech v Hradci Králové
Eliščino nábřeží 465, 500 03 Hradec Králové
e-mail: r.blaha@muzeumhk.cz